

що він знавець”. За соціальними сподіваннями молодий фахівець – це людина, котра володіє певною сумою знань, умінь та навичок, які постають основою для виконання нею конкретного роду діяльності; саме для цього вона вчилася, набувала знання. Здавна триває полеміка з приводу учня: хто він? Посудина, яку треба наповнити змістом необхідних знань, чи смолоскип, який треба запалити, а він уже сам буде горіти? Розв’язання проблеми саме в діалектичному поєднанні обох можливостей, адже пасивне “заковтування” того, що “наливають” у посудину, не дасть позитивного наслідку, так само, як і смолоскип може палати лише тоді, коли *є чому горіти*.

1. Бахтін М. Висловлювання як одиниця мовленнєвого спілкування // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів : Літопис, 1996. – С. 308–317.

2. Біленко Т. Мовні проблеми в Україні: потенціал єднання чи конфлікту / Духовне життя українського суспільства: теоретико-методологічні та онтологічні проблеми розвитку. Колективна монографія в трьох книгах. Книга друга. – Київ Дрогобич : Інформаційно редакційний відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2009. – С. 35 – 118.

3. Платон. Собр. соч. в четырех томах. – Т.1. – М. : Мысль, 1990. – 860 с.

УДК 373.011.31

Неллі Бондаренко

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ПРАВОПИСНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ

У статті розкривається інноваційна технологія навчання державної української мови на засадах компетентнісного підходу; розглядаються специфічні чинники становлення правописної компетентності та особливості цього процесу через реалізацію соціокультурної змістової лінії, модель вивчення мови на основі тексту. Теоретичні положення підкріплюються прикладами з чинних підручників для 5-7 класів.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, правописна компетентність, соціокультурна змістова лінія, текст, текстоцентрична модель вивчення мови, тематика мовленнєвої діяльності.

Постановка проблеми. Високий державний статус української мови, значущість і життєва потреба досконалого володіння нею зумовлюють необхідність постійного вдосконалення теорії і методики опанування мови

в контексті комплексного й системного розв'язання проблем навчання, виховання і розвитку, формування ціннісних і світоглядних орієнтирів.

Виклад основного матеріалу. Одним із найдієвіших інструментів вирішення стратегічних завдань мовної освіти на сучасному етапі розвитку суспільства визнано компетентнісний підхід у навчанні мови. Його розробка і впровадження помітно стимулюють розвиток української лінгводидактики, відкривають нові перспективи практичного використання її здобутків.

Ефективне застосування компетентнісного підходу передбачає усвідомлення його суті на основі розмежування понять компетенція і компетентність.

Компетенція – це **суспільно запитаний рівень знань, умінь і навичок** у певній сфері діяльності людини, а **компетентність** – набута в процесі навчання **інтегрована здатність особистості**, що включає знання, вміння й навички, досвід, цінності, емоції, ставлення, які можуть цілісно реалізовуватися на практиці.

Таким чином, компетентність не обмежується сферою знань, умінь і навичок, вона формується на ґрунті особистого досвіду їх засвоєння, набуття, використання й застосування.

Компетентнісний підхід бере до уваги об'єктивну залежність рівня правописної грамотності учнів від їх особистісно значущих характеристик – культурного, загального, інтелектуального і мовленнєвого розвитку, начитаності, багатства словника та ін.

Щоб успішно здійснювати мовленнєву діяльність для реалізації життєвих цілей, учням треба оволодіти **комунікативною компетентністю**, яка є об'єктом, кінцевою метою навчання мови і **включає мовну, мовленнєву, соціокультурну та діяльнісну (стратегічну)**.

Мовна компетентність, своєю чергою, має такі складові: **орфоепічну, лексичну, морфологічну, синтаксичну, правописну** та ін.

Становлення правописної компетентності, на відміну від традиційного формування орфографічних і пунктуаційних навичок, передбачає врахування перелічених раніше особистісних факторів. А це потребує актуалізації питань взаємодії мови й акумульованої в ній культури (матеріальної та духовної), що закодована в текстах; співвідношення спеціальних мовних та фонових екстралінгвістичних знань, які забезпечують зміст мовленнєвої діяльності, її предметність; взаємозв'язаного опанування всіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності – аудіювання, говоріння, читання і письма та ін.

Основні аспекти компетентнісного підходу у формуванні правописної грамотності учнів реалізуються в змісті мовної освіти через **соціокультурну змістову лінію**. Вона ґрунтується на суспільній, пізнавальній

та культуруносно́ї функціях мови, відображає взаємозалежний зв'язок: людина – суспільство – мова – знання – культура і передбачає вивчення мови в контексті приватного й суспільного життя, акумульованих у ній знань, створеної нею й відображеної в ній культури, взаємозв'язків із культурними надбаннями народів світу.

Соціокультурна змістова лінія включає відомості, які розкривають феномен особистості, суспільства, людської спільноти, України й українства в їх самобутності й всепланетарності водночас. Це основні світоглядні ідеї, ідеали, морально-етичні уявлення, естетичні вподобання, особливості менталітету, матеріали, пов'язані з історією, географією, екологією, матеріальною та духовною культурою тощо.

Соціокультурну проблематику в підручниках «Українська мова» для 5, 6 і 7 класів ЗНЗ з навчанням російською мовою авторів Н.В.Бондаренко й А.В.Ярмолюк (К.: Освіта. – 2005; 2006; 2007) представлено, зокрема, такими темами:

5 клас

«Звичаї давніх слов'ян», «За що київського князя Ярослава назвали Мудрим», «Діти Ярослава Мудрого», «Діло майстра величає», «Школа – святиня і надія народу», «Природні багатства України», «Цікаве про природу»; «Хай б'ється завжди зелене серце природи», «Птахи України», «Ти завжди відповідальний за тих, кого приручив», «Звідки ми дізнаємося про новини у світі», «Світ цікавий і розмаїтий», «Спорт у нашому житті», «Біографія звичних речей. Конверт. Дзвінок. Авторучка. Гудзики». «Транспорт у минулому і сьогодні», «Збудуймо храм!» «Як живеться скупому серед людей», «Чужим добром не забагатієш», «Світ не без добрих людей», «Загадки блискавки», «Кольорові дощі», «Всі люди – брати і сестри», «Квіти України», «Добро твориться просто – ні за так», «Іноземці про Україну», «Правда яскравіша за сонце», «Де взяти кольорів стобарвних і живих для трав і квітів весняних?», «Сучасне телебачення», «Робота в космосі», «Диво оживлення малюнків (анімація)», «Картини Катерини Білокур», «Мистецтво гончарів», «Ким бути і ким не бути», «Як будують кораблі», «Про запорожців», «Яке воно було, те лисенятко?», «Дружби дружбою шукають», «Що мене здивувало в зоопарку», «Веснонько любая, часу не гай», «Чим приваблюють дороги», «Почому ківш лиха», «Картини Миколи Пимоненка», «Осанна дереву», «Все добре переймай, а зла уникай», «Чому я займаюсь ранковою зарядкою», «Чому люди різних професій не можуть обійтися один без одного», «Краса лебедина», «До побачення, ластівочки!», «Україна – морська держава», «Покинуте гніздо», «Перший трамвай», «Чому Місяць – скибочкою?», «Яку людину вважають вихованою» та ін.

6 клас

«Красиві слова і красиві діла», «Без айстр і осінь – не осінь», «Чим ми завдячуємо своїм учителям», «Куди ж поділася культура? Коли повернеться до нас?», «Які ми в нашій сім'ї?», «Будинок з химерами», «Яким повинен бути справжній друг і що руйнує дружбу», «Школа майбутнього», «Микола Лисенко», «Центр Європи», «Яким буде ХХІ століття?», «Хто і як змінює обличчя Землі», «Гераклами не народжуються», «Веселка на снігу», «Дива тваринного світу», «Таємниці Стародавнього Єгипту», «Квітковий годинник», «Яка будівля найвища у світі?», «Чи може людина жити в космосі?», «Професії автомата», «Вогонь: друг чи ворог?», «Найвідоміші штани», «Сторінки історії», «Відомі винахідники», «Як будували криголам», «Перша підзорна труба», «Винайдення парашута», «Сім чудес світу», «Сузір'я яблук світиться крізь листя», «Природа: і храм, і майстерня», «Ти добро лиш твори повсюди» та ін.

7 клас

«Слава українських майстрів», «Українські самоцвіти», «Спорт у житті видатних людей», «Перлина Криму», «Світ твоїх захоплень», «Обличчя – дзеркало душі», «Що я прочитав на одному обличчі», «Підземні палаци України», «Семибарвне диво», «Мова квітів», «Сторінки світової історії», «Скарби України», «Чи можна стати розумнішим?», «Краса землі», «Портрети генія», «Книги – ключ до знань», «Клімат нашої планети», «Підкорювачі вершин», «Весільний коровай», «Техніка на службі в людини», «Думайте, читайте... (Т.Шевченко)», «Універсальна мова (есперанто)», «Телефон: учора, сьогодні, завтра», «Безцінні скарби минулого», «Барви моря», «Український степ», «Цікаве, дивовижне, загадкове», «Добро твориться просто...», «Нерозгадані таємниці», «Автомобіль – не розкіш...», «Барвистий килим землі», «Звичний циферблат», «Чи можемо ми зберегти Землю?», «Бо ти на Землі – людина...», «Природа мудра. Все створила мовчки», «Вік інформації», «Принеси в цей світ добро...», «Звуки і пахощі літа», «Світ який – мереживо казкове!» та ін.

Оптимальною системою, яка згармонізувала б мовний і мовленнєвий розвиток і забезпечила належний рівень комунікативної компетентності у єдності всіх її складників, нами було визнано **модель вивчення мови на основі текстів** широкого спектру проблематики, що належать до різних типів, стилів і жанрів. Практика впровадження текстоцентричної системи опанування української мови як державної в загальноосвітніх навчальних закладах із навчанням російською мовою за підручниками Н.В.Бондаренко й А.В.Ярмолюк засвідчила, що така модель дає реальну можливість особистісно зорієнтувати мовну освіту, значно посилити

світоглядний, пізнавальний, розвивальний, культурознавчий і виховний потенціал курсу, успішно здійснювати функціональний підхід до подання й засвоєння мовної теорії, комплексно розвивати вміння й навички в усіх видах мовленнєвої діяльності, зокрема й тих, які істотно впливають на формування правописної компетентності учнів.

Більшість текстів, що є стрижневими в системі уроків, реалізують інформаційно-пізнавальну функцію. Вони містять основний фактаж із порушеної автором проблеми і формують фонові знання учнів, необхідні для активізації та змістового наповнення їх мовленнєвої діяльності.

Текст, за наявними в ньому одиницями, явищами чи закономірностями мови, співвідноситься з конкретною мовною темою. Система дотекстових, текстових (по ходу читання) й післятекстових завдань дає змогу ознайомити учнів з новим мовним явищем, простежити за його функціонуванням у мовленні. На основі роботи з текстом в учнів формуються відповідні вміння і навички (орфоепічні, лексичні, орфографічні, пунктуаційні та ін.). Пов'язані з текстом і його проблематикою аспектно-мовні завдання та співвіднесені з ними усні й письмові вправи аналітичного, конструктивного і творчого характеру забезпечують формування, розвиток і вдосконалення відповідних (зокрема й правописних) умінь і навичок, набуття здатності застосовувати їх під час продукування мовлення, створення власних висловлювань.

Під час виконання комплексних завдань на основі тексту в учнів культивується увага до семантики, вимови, особливостей правопису і вживання слів, активізується і збагачується словник. Учень краще засвоїть слово з комунікативною метою, якщо він його почує, прочитає у відповідному контексті, вимовить, правильно пише, введе в словосполучення, речення і використає у зв'язному мовленні. Завдяки системі завдань і вправ на основі тексту учні мають можливість систематично повторювати вивчений раніше матеріал, закріплювати засвоєну теорію, вчать застосовувати здобуті знання в новій ситуації, вдосконалюють набуті на попередніх уроках вміння і навички. Такий підхід особливо ефективний при формуванні правописної компетентності учнів.

Кращому розумінню викладених теоретичних положень сприятиме їх унаочнення на матеріалі чинного підручника для 6 класу авторів Н.В.Бондаренко й А.В.Ярмолюк.

§ 17. Іменники III відміни, їх відмінювання

Микола Лисенко

171. І. Прислухайте, слідкуючи за текстом. Відпрацюйте вимову слів *старовинного, шляхétних, неабіякі, напологливiстю, пам'яттю*,

музикальністю, фортепіанні, Лейпцизької консерваторії, диригент. Прочитайте текст, доберіть до нього заголовок.

Микола Лисенко народився у тисяча вісімсот сорок другому році. Він походив зі старовинного козацького роду.

Займатися музикою Микола почав із п'яти років і виявив неабіякі здібності. Його талант розкрився завдякі **матері**. Годинами хлопчик підбирав різні мелодії на роялі. Микола працював із великою **наполегливістю** і швидко опановував техніку гри на фортепіано. Всі були здивовані його чудовою музичною **пам'яттю** і смаком. Дорослих вражало, з якою **музикальністю** і технічною **легкістю** виконував Микола складні для його віку фортепіанні п'єси.

Лисенко був здібним до науки взагалі. Гімназію він закінчив зі срібною **медаллю**. Був успішним випускником Лейпцизької консерваторії.

З-під пера композитора вийшло безліч музичних творів – від мініатюр до опер. Він поклав на музику понад дев'яносто творів із «Кобзаря» Тараса Шевченка. Микола Лисенко уславив себе як піаніст світового рівня, диригент, організатор професійних хорових колективів, яких на той час не було.

Він був і є **гордістю** України (За Л.Архимович, М.Гордійчуком).

музичний

пов'язаний із музикою, той, що використовується для музики:
музичні інструменти, музичний вечір.

музикальний

схильний до музики, здібний у музиці: *музикальний слух, музикальний талант.*

II. Сформулюйте і запишіть запитання до першого і другого речень. Що вам було відомо про Миколу Лисенка, а про що ви вперше дізналися з тексту?

III. Як ви розумієте вислови **покласти на музику**, **вийти з-під пера**? В якому значенні тут ужито виділені слова?

Поясніть правопис слів, *Лейпцизька* (консерваторія), *мелодії*, *диригент*.

IV. Випишіть із тексту виділені слова, позначте закінчення. Користуючись таблицею, визначте відміну іменників, поясніть особливості їх відмінювання і правопису.

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.

2. Бондаренко Н.В. Проблеми формування правописної компетентності учнів 5-7 класів на уроках української мови та шляхи їх розв'язання / Неллі Володимирівна Бондаренко // Українська мова і література в школі. – 2012. – № 4. – С. 7-9.

3. Бондаренко Н.В., Ярмолюк А.В. Концепція підручника української мови для шкіл з російською мовою навчання / Неллі Володимирівна Бондаренко, Алла Володимирівна Ярмолюк // Дивослово. – 2002. – № 4. – С. 66-71.

4. Бондаренко Н.В., Ярмолюк А.В. Українська мова. Підручник для 5 (6, 7, 8, 9) класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою. – К.: Освіта, 2005 (2006, 2007, 2008, 2009).

5. Бондаренко Н.В. Текстоцентрична система вивчення державної мови: теоретичний і практичний аспекти // Реалізація державної мовної політики України щодо вивчення української мови як державної. Матеріали міжнародного науково-методичного семінару 9-10 червня 2009 року, м. Ужгород. – Ужгород: Ліра, 2009. – С. 143-153.

В статье раскрывается инновационная технология изучения государственного украинского языка на основе компетентностного подхода; рассматриваются специфические факторы становления правописной компетентности и особенности этого процесса через реализацию социокультурной линии содержания обучения языку, модель его усвоения на основе текста. Теоретические положения подкреплены примерами из действующих учебников для 5-7 классов.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход, правописная компетентность, социокультурная линия содержания, текст, текстоцентрическая модель изучения языка, тематика речевой деятельности.

УДК 373.5.016:821.161.2:008

Валентина Братко (Київ)

ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО АСПЕКТУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (5 кл.)

У статті визначено методи, прийоми, види роботи та основні шляхи формування літературної компетентності під час вивчення фольклорних творів у культурологічному контексті на уроках української літератури в 5-6 класах загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключові слова: фольклор, літературна компетентність, комунікативна компетентність, методи, прийоми, українська література.

Постановка проблеми. У Державному стандарті базової й повної середньої освіти (2011 р.) зазначено, що метою освітньої галузі «Мова і література» є «розвиток творчої особистості, формування у неї гуманістичного світогляду, національної свідомості, високої моралі, активної громадянської позиції, мовленнєвої і читацької культури, комунікативної й літературної компетентностей, естетичних смаків, ціннісних орієнтацій [2]».